

MAHALLIY EKOLOGIK MUAMMOLARDAN; TUPROQNING CHO'LLANISHI

Boboqulova Manzura Ishmuxamadovna

Termiz Muhandislik-texnologiya instituti 1-bosqich magistri

Mamaraimova Umida O'ralovna

Termiz Muhandislik-texnologiya instituti 1-bosqich magistri

Annotatsiya: Jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida inson tabiatga turlicha ta'sir ko'rsatgan. Atrof muhitga bo'lgan e'tiborsiz oqibatlar natijasida, ekologik muammolar mahalliy mintaqaviylik chegarasidan chiqib umumbashariy ekologik muammolar darajasiga etdi. Shu o'rinda tuproqning unumdorligi keskin pasaygan, tarkibi o'zgarib ekologik muammolar darajasida bormoqda. Tuproqning cho'llanish xodisasi ro'y bermoqda, bunda kurashga qarshi etarlicha ishlar qilinmasligi sababli shamol va suv eroziyasi oqibatida, tuproq unumdorligi keskin kamayib ketishi o'ta achinarli holatdir.

Kalit so'zlar: Tuproq, cho'llar, o'simliklar, shamol, Qum, ekologik vaziyat, iqlim, chang, tuzlar, Orol, yemirilish.

„ Aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish, ekologik ta'lim va tarbiya tizimini rivojlantirish; zamon talabidir.”

Asosiy qism:

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida ekologik havfsizlikni ta'minlash bo'yicha bir qator chora tadbirlar ishlab chiqildi va amalga oshirildi. XX asr oxirida yerning tabiiy ravishda cho'lga aylanishi yuqori darajada o'sishi hamda insoniyatni munosabati tufayli bu yanada muammolarni keltirib chiqarishini kuchaytirib bormoqda.

- Cho'l tuproqlarida iqlim o'ta issiq
- yog'ingarchilik kamligi,
- bug'lanish yuqoriligi,

- chirindi kamligi
- efemer va efemeroid o'simliklarning o'ta kamligi bilan cho'l zonasi ajralib turadi.

Qumli cho'llarda tabiiy boyliklardan foydalanish, ishlab chiqarish obe'ktlarini rivojlanishi, chorvachilikning keng miqiyosida o'sib borishi, tabiiy boyliklardan oqilona foydalanmaslik cho'llanish oqibatlarini kuchaytirib bormoqda. Yillar davomida orol fojiasi, uni sathi keskin kamayishi natijasida qurigan yerlarga qumli cho'llar paydo bo'ldi. Tuzlar, chang to'zonlarni uzoq masofagacha tarqalishi mamlakat iqtisodiyotiga katta zarar yetkazish bilan bir qatorda insonlar salomatligiga ham ta'sirini ko'rsatmay qo'ymadi.

O'zbekiston respublikasi prezidenti Sh.Mirziyoyevning Yangi O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi loyihasining 6 yo'nalishini 75-maqsadida ham Ekologik va atrof muhitni muhofaza qilish Shahar va tumanlarda ekologik ahvolni yaxshilash, “Yashil makon” umummilliy loyihasini amalga oshirish haqida aytib o'tilgan.

Orol dengizining qurib borishi va mintaqaning cho'lga aylanishi faqat shu yerdagi yashovchi mahalliy aholini emas balki barcha xalqlarnig xavotiriga solayotgan, o'ylantirayotgan ekologik fojiaadir. Orol bo'yidagi barcha tabiiy cho'llarni saqlab qolish imkoniyatini keng doirada o'rganib, imkoniyatlarni qo'llash lozim.

Cho'llardan to'g'ri foydalanishda chiqib qolgan yaylovlarida qo'y boqilishining chegaralash o'simliklarning ushbu joyda o'suvchi turlarini qayta tiklanishni yaxshilash shu erda o'suvchi cho'l hududiga mos bo'lgan o'simliklarni saqlash va ko'paytirish lozim. Ekologik vaziyat gidro texnik inshootlarni qurulishi natijasida ham kutilmagan cho'l hududlarini eko tizimini buzulishiga olib keladi. Qumli tuproq qazib olingan joylar shamol ta'sirida har tomonga uchib qumlarning joyidan ko'chishiga ta'sir qiladi. Texnik mashinalar natijasida o'simliklar bosilib, ezilib yo'qolishiga sabab bo'ladi. Demak, ekologik sharoitda buni oldini olib qumni mustahkamlovchi cherkez, qandim o'simliklari ekilishi, ma'lum yerlarga shamolni to'suvchi mexanik to'siqlar o'rnatilishi yangi sharoitni ma'lum bir sharoitda muvozanatga keltiradi.

O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan okrukning eng yirik cho'llari hisoblanmish Katta qum va Kichik qumlari va vohaning janubiy qismini egallaydi. Bu zonalarda mahalliy shamol eroziyasi har bir hududga hos bo'lib hafta yoki 10-15 kunda esib turadi. Masalan “Avg'on shamoli” . Bu zona quruq iqlik bo'lganligi sababli shamolning ta'siri kuchliroq bo'lib turdi. Shamol mahalliy aholiga, atrof muhitga katta zara etkazadi. Shamol eroziyasini oldini olish uchun ma'lum chora tadbirlar qo'llaniladi.

- Shamolning yo'lini to'sish uchun –“Ixotalar” barpo qilish ;
- Tuproqning ustki qatlamini yemirilishining oldini olishda almashlab ekin ekish .
- Cho'l hududlariga mos ekinlarni ko'paytirish
- Qumli tuproqlarda saksavul , jim,yo'llarning atrofiga chi qamishlar yotqizish va choralar ko'rilishi maqsadga mofiqdir.

Xulosa:

Shu o'rinda to'g'ri hulosa qilib, har bir inson o'zi yashayotgan zaminining ne'matini ko'z qorachig'idek asrab avaylashi kelajak avlodlar uchun ham, ardoqlab etkazishini o'z oldiga maqsad qilib olsa qadrdon ona zaminimiz zavolga yuz tutmaydi degan bo'lardik. Cho'llardan to'g'ri foydalanishda chiqib qolgan yaylovlarida qo'y boqilishining chegaralash o'simliklarning ushbu joyda o'suvchi turlarini qayta tiklanishni yaxshilash shu yerda o'suvchi cho'l hududiga mos bo'lgan o'simliklarni saqlash va ko'paytirish lozim.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Murziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mart va oliyjanob halqimiz bilan quramiz. Toshkent, O'zbekiston nashriyoti 2017 yil
2. <https://www.strategy.uz>. Yangi O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi.
3. To'xtayev A.S. Ekologiya. “o'qituvchi” nashriyoti 1998 yil
4. X.X.Zokirov. Tabiiy resurislardan oqilona foydalanish.”Surxon-Nashr” nashriyoti 2020 yil